

ANFÖRANDE

DATUM: 2005-11-22

TALARE: Vice riksbankschef Villy Bergström

PLATS: Teknikföretagens personaldirektörskonferens på Johannesbergs slott i Rimbo

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se

■ Arbetsmarknad och lönebildning

Inledning

Tack för inbjudan att komma hit och tala! Jag kommer idag inte att beröra den aktuella ekonomiska politiken i Sverige och försvagningen av kronans kurs. Det återkommer jag till om ett par dagar i ett annat tal.

Omläggningen av den ekonomiska politiken i början av 1990-talet har inneburit bättre förutsättningar för lönebildningen i Sverige. Bland annat har införandet av inflationsmålet medfört att osäkerheten om den framtida prisutvecklingen minskat. Löntagarna behöver inte oroa sig för att löneökningarna äts upp av alltför snabba prisökningar, samtidigt som det är lättare för arbetsgivarna att avgöra lönekostnadsutrymmet. Den minskade osäkerheten om inflationen speglas i att inflationsförväntningarna sedan mitten av 1990-talet är väl förankrade kring 2 procent.

Det är viktigt att komma ihåg att de aktuella förutsättningarna för lönebildning i Sverige – rörlig växelkurs och inflationsmål – markant skiljer sig från vår föregående regim med fast växelkurs. Fast växelkurs var norm i Sverige under ca 130 år, även om systemen för att upprätthålla den växlade.

Bakgrund till dagens system

Under efterkrigstiden var växelkursnormen övervakad av internationella avtal genom Sveriges medlemskap i Internationella valutafonden IMF, och Bretton Woods-systemet. Detta innebar att devalveringar bara tilläts vid fundamentala strukturproblem och balansrubbnings. Bretton Woods-systemet begränsade alltså möjligheterna för enskilda länder att devalvera sig ur kostnadskriser. Istället erbjöds lån från IMF med stränga villkor.

För svensk lönebildning var detta en framgångsrik period. LO och andra löntagargorganisationer/fackföreningar liksom riksdag och regering, var medvetna om att det strikta regelverket inte tillät devalvering, vilket verkade disciplinerande på svensk lönebildning.

Bretton Woods-systemet byggde på att den amerikanska dollarkursen var fast knuten till guld och att de andra ländernas valutor i sin tur var knutna till guld.

■ via en fast växelkurs mot dollarn. När USA efter att ha tagit stora lån för att finansiera Vietnamkriget, tvingades ge upp den fasta dollarkursen mot guld i början på 1970-talet, upphörde Bretton Woods-systemet att fungera.

Därefter införde Sverige självständigt andra växelkursregimer, vilka alla innebar större frihet jämfört med Bretton Woods-systemet. Följden blev mindre disciplin i lönebildningen.

Vad innebär då en fast växelkurs? Fast växelkurs innebär att centralbanken med hjälp av valutainterventioner eller räntan, stabiliserar valutakursen mot ett mål, till exempel ett pris på dollar, guld eller ett genomsnitt av valutor, medan valutakursen under flytande växelkursregim bestäms av utbud och efterfrågan på valutamarknaden.

Med fast växelkurs undviker man något av den osäkerhet i världshandeln då länder växlar valutor med varandra. Det finns en gräns för en valutas växelkursvariationer, vilket är bra för import- och exportföretag när de prognostiserar intäkter och utgifter.

Den fasta växelkursen kan också ses som ett sätt att uppnå prisstabilitet. Vid fast växelkurs kan inte inflationen långvarigt vara högre eller lägre än inflationen i de länder som man knutit växelkursen till. Fast växelkurs mot till exempel dollarn skulle "tvinga" oss att hålla samma inflationstakt på sikt som USA och övriga länder knutna till dollarn. Lyckas inte det försämras bytesbalansen och devalveringar tvingas fram.

Sverige devalverade fem gånger mellan 1976 och 1982 under fast växelkurs (1976, 2 ggr 1977, 1981 och 1982). Det berodde just på att Sverige under 1970- och 1980-talet hade högre inflation än omvärlden. Mellan 1975 och 1995 var den svenska inflationen 8 procent per år i genomsnitt. Reallönerna steg med bara med 0,5 procent per år. Svenska företags konkurrenskraft försämrades och industriproduktionen sjönk. Sverige halkade från 4:e plats i välståndsligan till 18:e plats -- under medelvärdet i OECD-kretsen. Vi blev ett relativt fattigt land i Europa och industrivärlden.

Samtidigt ledde avregleringar på kreditmarknaden under 1980-talet till en kraftig kreditexpansion med skuldsättning hos allmänheten som följd. Efterfrågan ökade men utbudssidan var svag och produktivitet utvecklingen dålig. Ekonomin överhettades, inflationen steg och konkurrenskraften urholkades. 1990 började så den internationella konjunkturen ge vika och tillgångs- och fastighetspriser föll. Det ekonomiska läget försämrades dramatiskt och så småningom kom bankkrisen med stora kreditförluster som följd.

Riksbanken försvarade den fasta kronkursen in i det längsta, men efter stora valutautflöden och extrema räntehöjningar släpptes den fasta växelkursen den 19 november 1992. Resultatet av utvecklingen under 1970- och 80-talen var att vi halkade ned i välståndsligan, drog på oss en massarbetslöshet och en sänkning av BNP på 4-5 procent. Det var i detta läge som ett explicit inflationsmål infördes.

Deprecieringen av kronan 1992-93 på närmare trettio procent gav industrin en kraftig impuls. Eftersom alla andra efterfrågekomponenter föll kunde industrisektorn dra till sig resurser och expandera. Vi har efter 1993 inte haft något bytesbalansunderskott.

■ Varför 2 procents inflation och rörlig växelkurs?

Att två procent är det optimala inflationsmålet är inte vetenskapligt grundat. Det är dock en rimlig avvägning mellan de negativa konsekvenserna av hög inflation och de problem det kan innebära att ha deflation. Dessutom är två procent ett vanligt mål internationellt.

Det krävs nämligen en viss marginal från nollinflation för att pris- och lönebildningen ska fungera väl. Enskilda priser och löner måste kunna utvecklas i olika takt för att resurser såsom till exempel arbetskraft skall kunna styras till rätt användning. Eftersom nominella löner är trögrörliga nedåt ger en viss inflation möjlighet till relativa förändringar av lönerna utan nominella sänkningar för någon grupp.

Utrymmet för löneökningar med hänsyn till inflationsmålet är ca 4 procent. (2 procent + 2 procent: Inflation plus produktivitetstegringen, vid given vinstandel.)¹ Detta gäller om vi, i linje med Konjunkturinstitutet, antar att produktivitetstillväxten ligger på omkring 2 procent i genomsnitt för hela ekonomin på lång sikt.

Om någon grupp får 5 procent, för att arbetskraft ska dras till vissa yrken måste någon annan grupp få mindre än den genomsnittliga utvecklingen. Vid ett lägre inflationsmål skulle kanske en relativ höjning för vissa fordra sänkta nominallöner för andra.

Två procents inflation fungerar alltså som ett ankare för samhällsekonomin. Inflationsmålet ska vara grunden för löneförhandlingar, hyressättningar, skattehöjningar o.s.v. För det fordras att målet är trovärdigt, att folk litar på att det kommer att infrias. Tidigare var tanken istället att den fasta växelkursen skulle implicera ett inflationsmål i linje med inflationen i våra konkurrentländer. Men detta synsätt slog aldrig igenom på samma sätt som inflationsmålet.

Påverkar penningpolitiken tillväxten?

Det är väl klart att det, när inflationen ligger på uppåt 10 procent, blir det en osund ekonomi. Handlandet inriktas på att tjäna på inflationen. Mycket beror på hur skattesystemet är utformat. Det stimulerade i Sverige till lån och spekulation i fast egendom och aktier. Investeringsbesluten får en annan inriktning än när de makroekonomiska förhållandena är stabila. I Sverige fick vi en fastighetsboom på 1980-talet och en överhettning i ekonomin som måste dämpas.

Penningpolitiken kan inte påverka den långsiktiga produktionskapaciteten som vi bedömer växer någonstans mellan 2-2,5 procent per år. Men stabilitet i statsfinanserna och trovärdighet för inflationsmålet ger låga räntor och trygghet för investeringarna och skapar därmed förutsättningar för en god ekonomisk utveckling på lång sikt. Det penningpolitiken de facto kan göra är att kortsiktigt stabilisera efterfrågetillväxten och undvika stop-go som på 1980-talet.

Låt mig beskriva detta något förenklat. Riksbanken arbetar bland annat med s.k. produktionsgap som består av skillnaden mellan faktiskt produktion och ekono-

---

¹ Egentligen ska det vara prisutvecklingen för produktionen, d.v.s. BNP-deflatoren, men eftersom BNP-deflatoren kan beräknas öka med ca 2 procent per år om konsumentpriserna ökar i linje med inflationsmålet (2 procent) fungerar denna approximation.

■ mins potentiella produktion. Produktionsgapet speglar konjunkturvariationerna i ekonomin.

- Ett negativt produktionsgap innebär att efterfrågan på varor, tjänster och produktionsfaktorer är litet och det finns gott om lediga resurser i ekonomin. Pris- och löneökningarna är små och inflationen vanligtvis under målet.
- Ett positivt gap innebär att den faktiska produktionen – efterfrågestyrd - överstiger den potentiella, resursläget är ansträngt, efterfrågan på arbetskraft överstiger utbudet, löner pressas upp och inflationen är normalt högre än målet.

Produktionsgapet indikerar alltså efterfrågetrycket i ekonomin och efterfrågetrycket påverkar i sin tur inflationen. Penningpolitiken handlar i princip om att välja en ränta som påverkar efterfrågan i den riktning så att gapets storlek blir så litet som möjligt. Om faktisk och potentiell produktion sammanfaller så att produktionsgapet är slutet är inflationen ofta i linje med Riksbankens mål, förutsatt att penningpolitiken och inflationsmålet är trovärdiga.

Riksbanken och sysselsättningen

Att det inte finns ett långsiktigt negativt samband mellan inflation och arbetslöshet är idag tämligen okontroversiellt, vilket inte minst utvecklingen sedan införandet av inflationsmålet visar - arbetslöshet och inflation föll parallellt under 1990-talets lopp. Sedan 1995 när inflationsmålet började gälla, har inflationen mätt med KPI varit 1,4 procent i genomsnitt och samtidigt har reallönerna växt med ca 2,6 procent. Det finns förstås kritik mot Riksbankens penningpolitikens uppläggning - på SAP:s senaste kongress ifrågasattes till exempel inflationsmålet som överordnat andra mål.

Försök att få ekonomin att växa i en snabbare takt än vad som är långsiktigt hållbart genom en mer expansiv och inflationstolerant penningpolitik skulle, på lång sikt, enbart resultera i en högre inflation, utan någon höjning av produktion och sysselsättning. På kort sikt kan penningpolitiken däremot, som jag varit inne på, genom ränteförändringar i syfte att stimulera eller kyla ned aktiviteten i ekonomin, påverka produktionen och därmed också sysselsättningen.

I den mycket förenklade värld med produktionsgapet som jag beskrev nyss finns ett rakt samband mellan penningpolitik, produktionsgap och sysselsättning - träffar inte Riksbanken målet påverkas sysselsättningen. Men verkligheten är mer komplicerad än så.

Till att börja med kan inte penningpolitiken exakt finjustera produktionsgapet eller sysselsättningen. Som jag sa tidigare tar det tid innan penningpolitiken får någon effekt på inflationen, varför de penningpolitiska besluten baseras på en prognos av den förväntade prisutvecklingen framöver. Det finns dessutom ingen exakt kunskap om produktionsgapet ens i nuläget och än mindre för de kommande åren.

I verkligheten sker det hela tiden utbuds- och efterfrågestörningar, som påverkar både den faktiska och den potentiella produktionen. Därför är produktionsgapet nästan alltid skilt från noll. Till detta kommer under varje prognosperiod händelser och politiska beslut som inte bara är svåra utan omöjliga att förutse, ett påtagligt exempel är terroråden den 11 september 2001. Därför kommer alla prognoser

■ att slå mer eller mindre fel, och gapet under långa perioder vara positivt eller negativt.

Det viktiga är att Riksbanken i syfte att stabilisera inflationen eftersträvar så små och så kortvariga avvikelser från målet som möjligt. Med ett symmetriskt inflationsmål av den typen som Riksbanken har, är incitamenten och våra ansträngningar lika starka att undvika missar på uppåtsidan som på nedåtsidan. De kortsiktiga avvikelserna från inflationsmålet kommer därför att jämma ut sig över tiden och medför inga permanenta vinster eller förluster av tillväxt eller arbetstillfällen. Den genomsnittliga inflationen under de tio åren sedan inflationsmålet infördes tyder inte på någon systematisk avvikelse.

Det andra som komplicerar bilden av ett enkelt samband mellan penningpolitik och sysselsättning är att inflationen inte bara påverkas av produktionsgapet utan också av inflationsförväntningarna, som i sin tur beror på penningpolitikens trovärdighet. Om Riksbanken åtnjuter trovärdighet för sin penningpolitik räcker det ofta med mindre ränteförändringar för att signalera att Riksbanken håller ett vakande öga på inflationstendenserna. Om inflationsförväntningarna istället avviker kraftigt från Riksbankens mål kan mer kraftfulla åtgärder behövas.

För det tredje påverkas inflation och sysselsättning inte alltid av samma faktorer. Många kortsiktiga faktorer påverkar inflationen kraftigt men produktionsgapet och sysselsättningen marginellt (till exempel galna ko-sjukans inverkan på köttpriserna eller elprisernas snabba upp- och nedgång till följd av hur vädret påverkat vattenkraftens magasin). Likaså finns det faktorer och policybeslut som påverkar den registrerade öppna arbetslösheten mer än vad de påverkar produktionsgapet (till exempel AMS neddragning av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna 2003).

Det är också så att sambandet mellan penningpolitik och arbetslöshet ibland avviker ganska rejält från tidigare historiska mönster. De senaste episoderna när inflationen legat under målet, i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, har präglats av oväntat hög produktivitet, oväntat låg importerad inflation och andra mer tillfälliga utbudsstörningar. Den låga inflationen har inte varit en följd av att vi aktivt har stramat åt penningpolitiken och dämpat efterfrågan. I själva verket har penningpolitiken varit mycket expansiv.

Med räntan kan Riksbanken påverka efterfrågan. Hur företagen sedan möter denna efterfrågan med att variera antalet sysselsatta personer beror på hur produktiviteten utvecklas och det är inget penningpolitiken kan styra. Lika lite kan vi styra hur många som förs in eller ut från arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Är svensk lönebildning konkurrenskraftig?

I en ekonomi i balans, där löne- och vinstandelarna är konstanta, ökar företagens reala lönekostnader i takt med produktivitetstillväxten.

Men sambandet mellan löneökningar och konkurrenskraft ser olika ut vid fast och rörlig växelkurs. Vid fast växelkurs bestäms konkurrenskraften i första hand av hur stora löneökningarna i Sverige är jämfört med i omvärlden. Om lönekostnaderna ökar alltför snabbt uppstår kostnadskriser som kan leda till ökad arbetslöshet eller tvinga fram devalveringar i syfte att återställa konkurrenskraften, precis som var fallet i Sverige under 1980-talet. Problemet med de återkommande devalveringarna var att trovärdigheten för den fasta växelkursen urholkades. Löntagare och företagare väntade sig att bli utlösta när konkurrenskraften försvagades av de alltför snabba löneökningarna.

■ Vid flytande växelkurs däremot har inte relativt högre nominella löneökningar lika stor betydelse för konkurrenskraften, om växelkursen anpassar sig. Vi kan ha en högre pris- och kostnadsutveckling än våra handelspartner utan att vår konkurrenskraft försämras, om kronan fungerar som en stötdämpare. Företagen bär alltså inte den direkta bördan av för höga löneökningar, eftersom växelkursen anpassar sig på lite sikt så att vinsterna hålls uppe i de konkurrensutsatta sektorerna.

Med flytande växelkurs dämpas också ofta konjunktursvängningarna. År 2001 drabbades den svenska IT-sektorn – bland annat Ericsson och Telia – av en djup nedgång. Men nedgången kompensterades delvis av den försvagade kronkursen, så att vinsterna hölls uppe i massa-, pappers-, järn- och stålindustrin, samt i övriga delar av verkstadsindustrin.

Vid rörlig växelkurs är det inflationsmålet som är det nominella ankaret för pris- och lönebildning, snarare än löneökningstakten i omvärlden. Löntagare och företagare vet att Riksbanken genast måste slå till med ränteförändringar om det uppstår tydliga avvikelser från målet. Alltför höga löneökningar kan alltså leda till en stramare penningpolitik.

För det enskilda företaget eller branschen har lönekostnadsutvecklingen i andra länder ändå stor betydelse, eftersom växelkursen i dessa fall kan ses som given. Ett svenskt företag som höjer lönerna kraftigt riskerar att slås ut. I takt med den fortgående globaliseringen öppnas nya marknader där lönekostnader skiljer sig från nivån i Sverige. Företagen får ökade möjligheter att flytta sin verksamhet till länder med lägre lönekostnader. Frågan är om löneutvecklingen i Sverige är konkurrenskraftig i förhållande till omvärlden?

Det stora överskottet i bytesbalansen, 48,1 miljarder kronor under andra kvartalet i år, motsvarar ca 7,7 procent av BNP och kan ses som en indikation på att svenska löner och kostnader på det stora hela är konkurrenskraftiga. Annars skulle inte svenska varor och tjänster vara så efterfrågade i andra länder.

Samtidigt har svenska företag haft en betydande outsourcing av produktion från Sverige för att minska kostnaderna. Den ökade konkurrensen från låglöneländer återfinns främst inom tillverkningsindustrin. Emellertid har utflyttningstakten av produktion snarare minskat än ökat sedan slutet av 1990-talet. En förklaring till detta kan vara den globala konjunkturedgången under början av 2000-talet. Svenska företag anger outsourcing som anledning till ett minskat antal anställda i lägre grad nu jämfört med för några år sedan.² Detta skulle också kunna tolkas som att kostnaden för svensk arbetskraft trots allt har stått sig relativt väl i den ökande internationella konkurrensen i globaliseringens kölvatten.

När den nya regimen med rörlig växelkurs och inflationsmål infördes i början på 1990-talet, innebar det nya makroekonomiska förutsättningar för avtalsförhandlingarna. Under 1970- och 80-talen uppgick inflationen till ca 8 procent i genomsnitt och reallöneökningarna var i det närmaste obefintliga. Nedväxlingen av inflationen i kombination med en relativt stabil nominell löneökningstakt har medfört att reallönerna ökat rejält mellan 1995 och 2004, se tabell 1.³ Inte sedan 1960-talet har en så lång period av regelbundna reallöneökningar förekommit.

Under 2004 slöts ca 450 avtal på förbunds nivå för runt 2 miljoner arbetstagare, de flesta treåriga. I år sluts ca 70 förbundsavtal som omfattar drygt 1,3 miljoner anställda. Kommuner och landsting representerar 1,1 miljoner av dessa och för

² Se Lönebildningsrapport 2005, Konjunkturinstitutet.

³ För 2004 kan vissa uppgifter i tabell 1 komma att ändras eftersom inte riktigt alla avtal är klara.

dem har ett drygt tvåårigt avtal redan slutits. Nyligen har avtal teknats för ca 75 000 i byggbranschen och ca 60 000 i bank och försäkring. De senare fick mer än vad som blivit normen i den nuvarande avtalsperioden. Värt att notera är att nästan hela ekonomin har en avtalsperiod som sträcker sig fram till någon gång i mitten av 2007. Givet att inga avtal sägs upp i förtid blir avtalsåret 2007 mycket omfattande, eftersom flertalet av de förbundsavtal som slöts i näringslivet och staten 2004, samt kommensektorns från 2005, då ska omförhandlas.⁴

Arbetsmarknadens parter och enskilda företag har gradvis anpassat sig till den låga inflationen. Lönesättningen har också blivit mer decentraliserad, vilket innebär ökade möjligheter att förändra relativlöner inom ramen för en given löneökningstakt. Men trots detta har vi en sammanpressad lönestruktur i Sverige i förhållande till många andra länder.

Lönestrukturen skiljer sig åt mellan arbetare och tjänstemän. För arbetare är lönestrukturen betydligt mer sammanpressad och konstant över åldrarna.⁵ För tjänstemän är lönespridningen större och ökar fram till 45 års ålder för att därefter gradvis minska. Det är främst i de högre inkomstskikten som löneskillnaderna är stora mellan arbetare och tjänstemän. I de nedre inkomstskikten är skillnaderna mycket små.⁶ Men tjänstemännen har i genomsnitt länge dragit ifrån arbetarna, vilket riskerar att bygga upp spänningar på arbetsmarknaden inför framtida förhandlingar.

Lönerna kan också variera mellan olika regioner. Men inte heller denna lönespridning är särskilt omfattande i Sverige. Det är främst Stockholm, Jämtland och Gotland som har ett löneläge som tydligt avviker. Stockholm har landets högsta löneläge, medan Jämtland och Gotland avviker nedåt jämfört med riksgenomsnittet.

Lönespridningen har dock sammantaget ökat i Sverige under den senaste 25 åren, samtidigt som lönebildningen decentraliserats. Men trots att lönespridningen ökat, så är den i ett internationellt perspektiv fortfarande låg. Den är fortfarande mindre än vad den var 1970 och i en jämförelse av 17 OECD-länder är lönespridningen lägst i Sverige. Höga lägstlöner medför sannolikt att många arbetstillfällen aldrig kommer till stånd. Även tjänstesektorn påverkas av detta och många lågproduktiva arbetsuppgifter utförs inte eftersom det inte är någon som är villig att betala vad det kostar, med våra höga lägstlöner.

⁴ Se Lönebildningsrapport 2005, Konjunkturinstitutet.

⁵ Kvoten mellan 10e och 90e percentilen är betydligt högre för tjänstemäns löner, se Lönespridning i näringslivet 2004, Svenskt Näringsliv.

⁶ Det är framförallt i kvoten mellan den 90e percentilen och medianlönen som arbetare och tjänstemäns löner skiljer sig åt, till skillnad från kvoten mellan 10e percentilen och medianlönen, se Lönespridning i näringslivet 2004, Svenskt Näringsliv.

Tabell 1 Nominell och real löneutveckling, 1995-2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Näringsliv										
Arbetare	4,7	5,4	4,7	3,4	2,6	3,3	3,8	3,6	3,1	2,6
Tjänstemän	3,5	6,4	4,2	4,7	3,7	4,1	4,5	4,1	3,3	3,2
Hela ekonomin										
Arbetare och tjänstemän	3,3	6,0	4,5	3,7	3,4	3,7	4,4	4,1	3,5	3,3
KPI	2,5	0,5	0,7	-0,3	0,5	0,9	2,4	2,2	1,9	0,4
Reallöneutveckling										
Näringsliv										
Arbetare	2,2	4,9	4,1	3,7	2,1	2,4	1,4	1,4	1,2	2,3
Tjänstemän	1,0	5,8	3,5	5,0	3,3	3,2	2,0	1,9	1,4	2,8
Hela ekonomin										
Arbetare och tjänstemän	0,9	5,4	3,9	4,0	2,9	2,8	1,9	1,9	1,5	2,9

Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån och Sveriges riksbank

Strukturell arbetslöshet

Utvecklingen på arbetsmarknaden har varit svag trots flera år av god tillväxt, historiskt låga räntor och starka offentliga finanser. Den växande ekonomin har hittills inte skapa tillräckligt mycket arbeten. Dessutom innebär överskottet i bytesbalansen i praktiken att vi exporterar kapital i stor skala, lite tillspetsat skulle man kunna säga att de arbetstillfällen som vår tillväxt skapar i stor utsträckning hamnar utanför Sveriges gränser.

Den svaga sysselsättningsutvecklingen förefaller således inte i första hand vara en följd av svag efterfrågan. Förklaringen måste istället sökas bland mer långsiktiga strukturella faktorer.

Det speglas inte minst av att sysselsättningsgraden, trots en historiskt hög ekonomisk tillväxt, inte helt har återhämtat sig sedan det kraftiga fallet i samband med krisen i början av 1990-talet. Att dessutom inte ens den öppna arbetslösheten minskat mer under 90-talets konjunkturuppgång tyder på att arbetsmarknaden inte fungerar tillfredsställande. Ett exempel på trögheter på arbetsmarknaden är att arbetslösheten fortsatt ligger runt 8 procent i byggsektorn, trots att det är en av få sektorer där aktiviteten ökat och bristtal börjat visa sig.

Ett annat tecken på att arbetslöshetsproblemen är av strukturell natur är de stora skillnaderna mellan regioner och mellan yrkeskategorier. Trots att penningpolitiken är gemensam för hela den svenska ekonomin är det dubbelt så höga arbetslöshetstal i vissa regioner som i andra, dubbelt så hög andel på a-kassa i vissa yrkesgrupper som i andra. Dessa skillnader tycks bestå över långa tidsperioder, vilket tyder på att problemen delvis har att göra med en låg rörlighet på arbetsmarknaden.

Till bilden hör också att behovet av rörlighet på arbetsmarknaden växer i och med strukturomvandlingen. Det tidigare typiska konjunkturmönstret, med arbetstillfällen som går förlorade i lågkonjunktur och sedan återkommer när konjunkturen vänder, gäller inte längre generellt i alla branscher. Arbetstillfällen som förloras i lågkonjunktur ersätts, i synnerhet inom industrin, med ökad produktivitet och informationsteknologi. Tillväxten leder till nya jobb men på andra ställen än tidigare. Det innebär att fler personer måste byta arbetsplats och bransch, och medför krav på en stor anpassningsförmåga. Fler jobb måste skapas i till exempel tjänstesektorn, kanske i helt nya företag. Strukturomvandlingen när jord- och skogsbru-

■ kare gick till industrin var relativt lätt. Nu gäller omvandlingen ofta att industriarbetare måste gå till tjänstesektorn, en övergång som kan vara svårare.

I den mån den svaga sysselsättningsökningen beror på en strukturomvandling i svensk ekonomi, från industrijobb till tjänster, finns det skäl att diskutera hur arbetsmarknadens funktionssätt kan förbättras och hur drivkrafterna för nyföretagande ska kunna stärkas. I debatten förekommer flera förslag - bland annat har det framförts krav på skatteavdrag för att subventionera vissa hushållsnära tjänster, samt krav på sänkta ersättningsnivåer för att öka viljan hos människor att ta jobb med lägre lön. Andra lösningar som diskuteras är sänkta skatter på arbetsinkomster för låg- och medelinkomsttagare, sänkta arbetsgivaravgifter respektive sänkta löneskatter. Detta är viktiga politiska frågor, men frågor som vi på Riksbanken inte har någon uppenbar anledning att ta ställning till.

Hela ekonomins funktionssätt har med nödvändighet förändrats sedan efterkrigstiden och det är osannolikt att den nuvarande ekonomisk-politiska regimen med rörlig växelkurs och inflationsmål kan leverera både 2 procents inflation och en arbetslöshet motsvarande de nivåer som vi hade då. Under efterkrigstiden hade vi en unik expansion av offentlig sysselsättning och ett mycket högt efterfrågetryck, något som inte var långsiktigt hållbart och som inte är möjligt med fria kapitalrörelser, ett inflationsmål och en självständig riksbank.